

Tomba Andrea

Ugyanaz alulról. Mentési kísérletek

MOHÁCSI JÁNOS KÉT ELŐADÁSA

Ez csak egy ilyen deviáns.

A falu rosszának lenni, az más.

Tóth Ede – Mohácsi István –
Mohácsi János: A falurossza

A Feledi Boriska éppen kötné magát fel. Hosszan, ráérősen. Alapos munkát akar végezni, a falu meg csak nézi-nézi, sápítózik, lebeszelné, jajveszékkel, aztán bíró uram is megértően legyint, hogy hát ki venné el ezt a szegény lánykát, ha egyszer ilyen girhes. Azaz közepesen alultáplált. Török a szék vagy az ág, Boriskának még ez sem sikerül, hozzanak-e létrát, kérdi a kedves és segítőkész falu. Mert a magyar falu már csak ilyen. Végül még ötleteket is adnak a biztos technikára. Mert az édesanyja is felakasztotta magát, csakhogy ő a körtefára. A másik édesanya meg beszökkent a cséplőgéphez.

Annyi már igaz, hogy Tóth Ede *A falurossza* című művében is szerepel Boriska, van apja, eljegyzés közeleg, s mindez egy színpadi falusi udvaron történik, s lesz „nép mindkét nemből” s cigány zenészek, írja a magyar klasszikus. A darab Mohácsiéknál éppen annyit változott, amennyit a magyar falu, továbbá a színpadi szókimondás s valóságigény a XIX.-ről a XXI. századra. A népszínműves, *völkisch* magyar falu Tóth Edénél még meglehetősen virtuális, azaz hogy merő fikció, ha ebből szeretnék bármilyen néprajzi-antropológiai ismeretet szereznünk múltunkról, nem jutnánk messzire. Mohácsi, akinek igazi népszínműbe illően mesebeli színpada képileg ezt a merő fikciót idézi (díszlet: Khell Zsolt), fordítva gondolkodik: a színpadi képzeletben akarja elhinteni a valóság tüskés magvait. Mégpedig olyanformán – s talán ez a fontos, kissé túlságosan is fontos szempont –, hogy a végeredmény mégiscsak úgy nézzen ki, mint egy zenés népszínmű, melyben még '48-ra is emlékeznek, bár nem a nagy dicsőségre, hanem a kis megfutamodásokra; mindezt úgy, hogy azért sejtessük: az *itt és mában* vagyunk – lopnak kicsit, cigányoznak sokat, társadalmi különbségeket (nem) hidálnak át. Ami szép s festői volt Tóth Edénél, a cigánymuzsika, az ma is szép s festői a kaposvári színpadon is, csak éppen amikor valakiben felhorgad a pálinka vagy valamilyen frusztráció, hirtelen lábát törli e népbe, mely neki készségesen ottan áll s muzsikál. Az alaphelyzet ugyanaz, mint Tóthnál, csak alulról. Az egykor a magyar virtust meg-

testesítő szívbró falu rosszából terapeuta kezelésére szoruló deviáns lett. Pontosabban: ez mindössze egy helyzetpoén, amelynek semmi lélektani következménye nincs.

A népszínmű mára már kvázi halott (nem íródik a műfajban új mű, ahogy operett sem), nyilván a német *Volksstück* hatásait mutató saját fejlesztésű műfaját nemigen érdemes elővenni, hacsak nem ilyen radikális kézzel átírva-gyúrva, s magára a műfajra is ily okosan reflektálva. Mohácsi törekvése felér egy mentési kísérlettel, amikor „népi dalszínmű” ironikus műfajmegjelöléssel látja el előadását.

A rendező, mint általában, az egyénről a közösségre, az egyéni történetről a közösség belső életére, a történetről pedig a nyelvre helyezi át a hangsúlyt. Ami Tóth Edénél a második oldalon szerepel, az Mohácsinál a nyolcadikon – dramaturgiája nem a történet mesélésére, hanem annak folyamatos akadályoztatására fókuszál, arra, hogy mi hogyan *nem történik meg*, mert mindig valami lényegtelen dolog türemkedik előre, hiszen a közeg, a falu népe folyton közbeszól, eltereli, magára vonja a figyelmet, ráadásul dalolni- s csürdöngölnivalója akad, s nincs az a vasvillás verekedés vagy nyílt színi öngyilkosság, ami ezt a szép ősi magyar szokást megzavarhatná. Így aztán a zene s a kiváló zenész, Kovács Márton is főszereplővé válik. Ez a Mohácsi-védjegyű helyben toporgós dramaturgia azonban feszültségbe kerül a Tóth Ede-mű fabulájával, s amikor ez a kétféjű fenevad inkább Tóth Ede irányába fordul, s az előadás mesélni kényszerül, megsüpped, feszessége meglazul, a történet vázlatos marad, a szereplők arckép helyett legfeljebb foltokban rajzolódnak meg. Különösen a második felvonás, a falu kincsének elrablása, a másik vonalon pedig a szerelmi viszonylatok bonyolítása nehezíti a nagy formát, az előadás lomhán vonszolódik; ilyenkor kellett volna messzire elvetni a népszínmű sztoriját. Ez a dramaturgia szigetszerű, nagy tablókából, széles látószögű felvételekből, állóképekből építkezik, ironikus korpanorámát nyújt, de a kötések már lazák, s az egyéni történetek végképp elvesznek benne (nem véletlen, hogy a nagy Mohácsi-előadásokban nincsenek is egyéni történetek). Mohácsit az egyén csak annyiban érdekli, amennyiben a közösség belesodorja saját sorába – illetve hát sorsok nem is, inkább történet-szilán-

kok vannak ezekben a darabokban. Az előadás ennek ellenére erőteljes társulati munka – sokadszorra dolgoznak ezzel a módszerrel, s ez meg is látszik. Ebben a közeg-létben szinte nem is egyéniségek vannak, hanem egy valóságos élő együttes. A fiatalok közül hangjával, jelenlétével, egész lényével kiemelkedik Sárközi-Nagy Ilona (Finum Rózsi már-már klasszikusra faragott megformálásával), a jó hangú, energikus Czene Zsófi is



Klencsár Gábor felvétele

tában egy színház a *Szopottgombóc* című bohózat bemutatójára készült, ám különféle zavarok – magánéleti problémák, nem működő színházi gépezet, szereptanulásra képtelen amnéziás színész, egyéni becsvágak stb. – lehetetlenítik el a próbát és az előadást; a remek szöveg poénok, helyzetek végtelen és pergő sora, mely fullasztó káoszba tereli a végterméket.

Mohácsi most dolgozik először az idei évadában új vezetést kapott szatmári társulattal, amelynek megújulási kísérletei egyértelműen rajzolódni ki a szezonban. A nem túl jó állapotban lévő, gyakran rutinból játszó s nagy formátumú rendezővel ritkán dolgozó együttes számára fontos esemény lehetett a Mohácsi János társulat-összekovácsló módszerével és megerőltető, intenzív próbafolyamatával való találkozás; belső életében, megújulásában ez az előadás fontos állomás. Nem csak új technikát vár a rendező, a szerep ki-beforgatását,

BALRA: Sarkadi Kiss János (Cserebogár Jóska), Szvath Tamás (Jóska) és Kovács Zsolt (Gonosz Pista) A falu rosszában

LENT: Nagy Orbán (Fekete Ferenc színész) és Vencz Stella (Bokros Zita színésznő) a Veszett fejszében



Biró István felvétele

remekül érti a Mohácsi-féle közelítés-távolítás színésztechnikáját. Azonban éppen a falu rosszára nem sikerült megtalálni a szívtipró szépfűt: Gulácsi Tamás hangja nem segíti, humora pedig sajnos nincs.

Az évad négy Mohácsi-rendezése közül a szatmári *Veszett fejsze* kaposvári előadásának *remake*-je. A Magyarországon *Még egyszer hátulról*, *Ugyanaz hátulról*, illetve *Függöny fel!* címen is játszott Michael Frayn-darab átira-

közelítést-eltartást, hanem intenzív munkát is a színészi energiával, s igazi, pergő társulati összjátékgépezetet. Hogy ez még csak a folyamat kezdete, és nem a végállomás, jól látni a produkción. Mert az első felvonás olyan gyenge kis kabaréra emlékeztet, amelyen keveset lehet nevetni, s a játékmód akaratlanul is hamis, kimódolt, a színészek jobbára csak markíroznak, a régi bohózati stílust játsszák, máskor pedig a hamis civiliséget. A darabbal párhuzamosan aztán az előadás is javul,

mintha maga a társulat is egyre inkább hinne a játék szabadságában, hagyná magát belesodorni, energiáját használni, s a közepétől fogva elég jól szórakozunk.

A darab tipikus „színház a színházban” helyzet, a próba, majd az előadás során a szereplők civil életével ismerkedünk, s ki-be forgunk e játékban. A szatmári társulati lét azonban éppen itt, e ponton mutatkozik meg kendőzetlenül: hogyan tudja mindennapjait, civilségét megmutatni, tud-e más játékmódot a kvázi hamis „bohózatíságon” kívül, mennyire van ténylegesen együtt az együttes. Ez a csapat még kevéssé érett össze, az a televényszerű, egymásba kapaszkodó, magától értetődő együttlét, amely a legnyersebb, legvalószerűbb hétköznapiiságot adná, olykor nehezen hihető, máskor csikorog. A különböző nemzedékek nehezen kovácsolódnak össze, a legkevésbé a rendezőt játszó István István meggyőző, kevés a humora, személyisége nem látható, technikája pedig nincs. Czintos József egy más korszak játékmódját hozza, s bár az előadás megpróbál erre reflektálni, a törés érezhető. A fiatalok közül Vencz Stella érti legjobban a bohózati feladatokat, tud poentírozni; Lőrincz Ágnes fokozatosan jön bele szerepébe, de végül lazán s humorral vonaglik fel s alá részeg színésznőként.

Hogy az idő nyilván erősen szorította Mohácsit, mutatja, hogy a kész anyagot hozta, s nem szabta át „helyi értékre”, a társulatra, Szatmárra és a szélesebb földrajzi-nyelvi-kulturális kontextusra. A hosszabb munkafolyamat, több közös gondolkodás sokat jelentett volna a szövegnek és nyilván az előadásnak is. De a társulatépítésnek, -felrázásnak fontos és nem is kellemetlen állomásánál időztünk.

Mohácsi évadában két pécsi előadás szerepelt még (az *Egy elveszett levél* és a *Parasztopera* – mindkettőről másutt részletesebben szóltunk). Az igazán nagy Mohácsi-előadásokhoz, úgy sejtjük, teljes évad kell, hiszen nem egy rutinrendező vesz le a polcról kész darabot, s állítja színpadra másfél-két hónap alatt szinte bármilyen társulattal, ahogy ezt meg tudja tenni Ascher vagy akár Zsótér is. Az ő külön utas, saját módszerekkel folytatott alkotómunkája a szöveg (egyéni) létrehozásától a közönségi átíráson és improvizáción át egy hosszabb próbafolyamatban, sok szereplővel, nagy és a próbák alatt együttesé gyúrt társulattal valósul meg, s ehhez a magyar színház rutinideje, a hat hét kevés. Az elmúlt évadban ez az „egy nagy Mohácsi-előadás” nem tudott létrejönni. Úgy hírlík, a következő szezonban öt darabot rendez.

Sz. Deme László

Naná, hogy színház lett

DAN GORDON: ESŐEMBER

„Oscart akarsz? Irány a fogyatékos-téma!” – tartotta egy időben a mondas Hollywoodban. Az 1988-as *Rain Man* is – az Arany Medvéken és Golden Globe-okon túl – négy csilivilí Oscart hozott a film alkotóinak. (A legjobb rendezésért Barry Levinson örülhetett, míg a legjobb férfi főszereplőnek járó aranyoszobrocskát Dustin Hoffman állíthatta vitrinbe.) De a nézők is jól jártak, mert megkönnyezhették és szívükbe zárhatták a csapott vállal totyogó Raymond Babbitet, aki sportalsója után nanázik, és csak foggpszikálóval hajlandó palacsintát enni, viszont memóriája dollárszáz ezreket hozhat a Las Vegas-i kártyaasztaloknál. S bár nem kétséges, hogy a filmtörténet leghíresebb autista-történetében Hollywood (végül minden számítást igazoló) üzletet szimatolt, de egyúttal a mozigyár felül is múlta önmagát. Nézők tízmilliói szembesültek az autizmussal, s ez még akkor is figyelemre méltó társadalmi hatás, ha a kordába szorított, fogyasztható formát tekintjük, hisz a film természetesen szép, kerek emberi drámát kreált, elengedhetetlen hepienddel. De miért is kellene a szerencsés végkifejletről lemondani, ha valami azzal áll a lábán? A dramaturgia ügyesen alakította a szálakat, így a fura figura mellé szeretni való csirkefogót is kaptunk: Charlie Babbitet Tom Cruise alakításában. Ő volt az autista életvidám öcsce, aki minden felületen arroganciája és elmélyült pénzsóvársága ellenére végül mégis elfogadja a másságot; kettejük viszonya megnyugtatóan kike-rekedett, s ezzel tulajdonképpen a kollektív lelki furdalás alól is feloldozást

